

Zagadnienia etyczne w prowadzeniu badań z udziałem dzieci – praktyka *Save the Children* na przykładzie badania dobrostanu dzieci w Polsce

Nataly Trabulsi

Save the Children Poland

W artykule przedstawiono dogłębną analizę kwestii etycznych w badaniach z udziałem dzieci, koncentrując się na praktykach organizacji *Save the Children* i opierając się na wspólnych badaniach przeprowadzonych z *Plan International* i *UNICEF Polska* jako studium przypadku. Badania miały na celu ocenę dobrostanu dzieci i nastolatków dotkniętych wojną w Ukrainie, wykorzystując partycypacyjne i integracyjne metody dostosowane do wieku, takie jak rozmowy i zdjęcia wykonane przez dzieci, aby uchwycić ich perspektywę. Zwrócono uwagę na ważne zasady etyczne, takie jak świadoma zgoda, podkreślając tym samym złożoność skutecznej komunikacji z dziećmi i ich opiekunami, aby zapewnić pełniejsze zrozumienie i możliwość dobrowolnego uczestnictwa w badaniu. Artykuł odnosi się również do środków ochrony prywatności i poufności w celu ochrony poufnych informacji dotyczących dzieci biorących udział w badaniu, zgodnie z zasadami Konwencji o prawach dziecka. Podkreśla ona prawa dzieci do bycia wysłuchanymi, pełnego poszanowania ich prywatności oraz ochrony przed krzywdą. Omówiono znaczenie uczestnictwa dzieci w badaniach jako integralnej części etycznych praktyk, podkreślając to, że należy szanować i doceniać ich wkład. Ponadto w artykule opisano znaczenie dostarczenia dzieciom informacji zwrotnej tak, aby były poinformowane o wynikach badań i o tym, w jaki sposób ich wkład został wykorzystany. Międzyinstytucjonalne badanie dobrostanu dzieci w Polsce służy jako studium przypadku, szczegółowo opisując konkretne kwestie etyczne i wytyczne dla zespołu międzyinstytucjonalnego. Przedstawia kluczowe ustalenia i wyciągnięte wnioski oraz oferuje praktyczne rekomendacje dla przyszłych badań z udziałem dzieci. Badanie to podkreśla rolę organizacji międzynarodowych, takich jak *Save the Children*, *Plan International*

i UNICEF, w promowaniu i utrzymywaniu wysokich standardów etycznych w badaniach z udziałem dzieci, wnosząc tym samym cenne spostrzeżenia w szerszą dyskusję na temat kwestii etycznych oraz dostarczając informacji podmiotom zaangażowanym w dobrostan i prawa dzieci w kontekście przeprowadzania badań.

SŁOWA KLUCZOWE:

PARTYCYPACJA DZIECI, BADANIA SKONCENTROWANE NA DZIECIACH, ETYKA BADAŃ, OCHRONA PRZED KRZYWDZENIEM, SAVE THE CHILDREN, UNICEF, PLAN INTERNATIONAL, POLSKA

Dzieci przeżywają katastrofy i sytuacje kryzysowe inaczej niż dorośli, co sprawia, że mają inne potrzeby i wyzwania. Aby pomoc humanitarna była inkluzywna, odpowiednia, skuteczna oraz oparta na potrzebach i prawach społeczności dotkniętej kryzysem, konieczne jest przeprowadzanie konsultacji oraz zaangażowanie różnych grup społecznych, w tym dzieci. *Save the Children* stawia prawa dzieci na pierwszym miejscu. Naszym priorytetem jest słuchanie dzieci, tworzenie dla nich przestrzeni do samodzielnego prowadzenia działań i uczestniczenia w procesach decyzyjnych. Jest to bardzo ważne na etapie przygotowania, reagowania, planowania, monitorowania i oceny. Zrozumienie, dokumentowanie i wzięcie pod uwagę konkretnych potrzeb, wyzwań, możliwości oraz proponowanych przez dzieci rozwiązań ma zasadnicze znaczenie przy opracowywaniu i aktualizacji strategii: „...razem z dziećmi i partnerami, by chronić prawa dzieci teraz i dla przyszłych pokoleń” (*Save the Children’s Global Strategy 2022–2024*).

Włączanie dzieci w badania i ocenę ma zasadnicze znaczenie, ale powinno odbywać się zgodnie ze ścisłymi zasadami etycznymi. Należy pamiętać o promowaniu praw, bezpieczeństwa i dobrostanu dzieci w całym procesie.

W *Save the Children* wymagana jest aprobata etyczna¹ na wszystkie działania związane z gromadzeniem danych, które obejmują udział ludzi, uzyskanych w badaniach prowadzonych lub finansowanych przez organizację. Niniejszy artykuł poświęcony jest standardom etycznym i procedurom stosowanym przez organizację *Save the Children* podczas prowadzenia działań związanych ze zbieraniem danych

1 Aprobata etyczna – proces zapewniający ochronę i poszanowanie praw wszystkich dorosłych i dzieci w ramach wszystkich działań związanych z gromadzeniem dowodów, które są prowadzone lub zlecone przez *Save the Children*, oraz zapewniający przestrzeganie przez *Save the Children* najwyższych międzynarodowych standardów ochrony osób uczestniczących w procesie gromadzenia dowodów.

od uczestników badań. Badanie to zostało przeprowadzone we współpracy między trzema organizacjami zajmującymi się dziećmi: *Save the Children*, UNICEF i *Plan International*. Pokazuje ono, w jaki sposób standardy etyczne są stosowane w warunkach rzeczywistych.

Zasady etyczne organizacji *Save the Children* dotyczące udziału dzieci w badaniach

Dzieci, podobnie jak dorośli, mają prawo do uczestniczenia w procesach decyzyjnych, które mają wpływ na ich życie i na społeczeństwo, w którym żyją. Prawo to zostało jasno określone w art. 12 i 13 Konwencji o prawach dziecka (KPD) uchwalonej przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych. Jako organizacja działająca na rzecz praw dziecka, *Save the Children* ma za zadanie chronić i promować prawa dzieci, rodzin i społeczności, z którymi współpracuje. W latach 2000–2006 organizacja *Save the Children* wspierała udział dzieci w dwóch ważnych procesach – Specjalnej Sesji ONZ w sprawach dzieci oraz badaniu ONZ w sprawie przemocy wobec dzieci. Dzieci brały udział i dzieliły się swoimi doświadczeniami oraz sugestiami na poziomie lokalnym, krajowym, regionalnym i międzynarodowym. To właśnie dzięki tym procesom po raz pierwszy w historii dziecko wystąpiło przed Zgromadzeniem Ogólnym ONZ, a także ustanowiono istniejące do dziś krajowe, regionalne i międzynarodowe mechanizmy, które mają na celu zaprzestanie przemocy wobec dzieci (z udziałem dzieci). Podczas tych wydarzeń organizacja *Save the Children* poświęciła także czas i zasoby na ocenę wysiłków na rzecz wspierania partycypacji dzieci.

Dzięki współpracy z dziećmi wyciągnięto główne wnioski i w 2005 r. organizacja *Save the Children* opracowała *Standardy praktyki w zakresie partycypacji dzieci (Practice Standards in Children's Participation)*. W 2009 r. na podstawie tych standardów pojawiła się uwaga ogólna do art. 12 KPD, która określiła dziewięć podstawowych wymogów dotyczących wdrożenia prawa dziecka do bycia wysłuchanym.

Wymogi te mają na celu zapewnienie odpowiedniej partycypacji dzieci we „wszystkich procesach, w których dziecko lub dzieci są wysłuchiwanie i uczestniczą”. Pomagają one poprawić jakość programów, rzecznictwa i kampanii. Ponadto pozwalają zapewnić, że głos dzieci jest słyszany i szanowany, a także umożliwiają rozliczanie organizacji jako wiodącej na świecie niezależnej organizacji działającej na rzecz dzieci.

W *Save the Children* istnieją trzy rodzaje partycypacji dzieci: partycypacja konsultacyjna, partycypacja oparta na współpracy i partycypacja prowadzona przez dzieci. Partycypacja konsultacyjna ma miejsce, gdy dorośli szukają perspektywy dzieci, aby

uzyskać wgląd w ich życie i doświadczenia. Partycypacja oparta na współpracy to taka, w której dzieci współpracują z dorosłymi, aby określić, co należy zrobić i w jaki sposób. Partycypacja prowadzona przez dzieci ma miejsce, gdy to one przejmują inicjatywę w organizowaniu własnych działań. Jest to rozwiązanie w całości kierowane przez dzieci, w którym tworzą one własne struktury lub organizacje w celu określenia i zajęcia się kwestiami, które są dla nich najważniejsze, zamiast odpowiadać na pomysły lub projekty inicjowane przez dorosłych. Choć dorośli mogą działać jako facylitatorzy, osoby dostarczające zasoby, asystenci techniczni lub pracownicy opieki społecznej, to dzieci ostatecznie sprawują kontrolę i kierują całym procesem. Wybór odpowiedniego podejścia zależy od różnych czynników, takich jak cel działania, dostępne zasoby oraz możliwości i gotowość dzieci.

Zgodnie ze swoim zobowiązaniem do przestrzegania praw dziecka, a także obowiązkami wynikającymi z podstawowych standardów humanitarnych i „wielki układ” (*Grand Bargain*; IASC, 2011), w ciągu ostatnich 10 lat organizacja *Save the Children* przeprowadziła konsultacje z dziećmi w kontekstach humanitarnych – samodzielnie lub wspólnie z innymi organizacjami – aby wspierać prawo dzieci do partycypacji i zapewnić skoncentrowane na dzieciach, wysokiej jakości odpowiedzialne działania. Konsultacje z dziećmi są platformą, dzięki której mogą one dzielić się swoimi spostrzeżeniami i przekazywać je organizacji *Save the Children*, szerszemu sektorowi pomocy humanitarnej i innym odpowiedzialnym podmiotom. Obejmują one to, jak życie ich i ich rodzin zmieniło się w wyniku sytuacji kryzysowej, z jakimi największymi problemami borykają się one, ich rodziny i społeczności oraz gdzie czują się bezpiecznie, a gdzie zagrożone, i dlaczego. Dotyczą również tego, w jaki sposób grupy dzieci są w różny sposób dotknięte przez kryzys ze względu na czynniki, takie jak wiek, płeć, niepełnosprawność, pochodzenie etniczne, kolor skóry, region, miejsce pochodzenia, status uchodźcy itp. Ponadto zapytano o nadzieje i aspiracje dzieci związane z wyjściem z sytuacji kryzysowej, ich możliwości i strategię radzenia sobie oraz o to, w jaki sposób chcą być zaangażowane w pomoc humanitarną i procesy decyzyjne, aby kierować działaniami w swoich społecznościach, a także o ich sugestie dotyczące sposobu zaspokojenia potrzeb, rozwiązywania problemów i rozwiania obaw. Konsultacje z dziećmi umożliwiają podmiotom humanitarnym tworzenie, wdrażanie i dostosowywanie swoich programów, aby lepiej zaspokajać potrzeby dzieci i respektować ich prawa, stwarzając im możliwość prowadzenia działań w oparciu na ich opiniach oraz odgrywania istotnej roli w rozmowach z darczyńcami, politykami, władzami krajowymi i lokalnymi. Do tego celu służą oparte na faktach komunikaty bazujące na głosach dzieci, które podnoszą świadomość na temat problemów i braków w zakresie praw dzieci.

Wszystkie zebrane i przeanalizowane dane powinny być zgodne z najwyższymi międzynarodowymi standardami ochrony ludzi. Opracowana i wdrożona przez *Save the Children Procedura i polityka dotycząca etyki i zbierania danych (The Ethics and Evidence Procedure and Policy)* dostosowuje organizację do globalnych norm i standardów w zakresie gromadzenia danych na temat uczestników działań humanitarnych. Etyczne zbieranie danych w *Save the Children* odbywa się zgodnie z pięcioma podstawowymi wartościami: odpowiedzialnością, uczciwością, ambicją, współpracą i kreatywnością.

Proces konsultacji z dziećmi w *Save the Children* ma na celu zapewnienie aktywnej i etycznej partycypacji dzieci poprzez ustrukturyzowane oraz stopniowe podejście. Rozpoczyna się od zaangażowania głównych interesariuszy w celu ustalenia wspólnego stanowiska i uzgodnienia celów konsultacji. Następnie opracowywany jest zakres zadań, który jasno określa cel, zakres, oczekiwane rezultaty oraz role i obowiązki wszystkich zaangażowanych stron. Następnym krokiem jest ustalenie najodpowiedniejszego podejścia do partycypacji dzieci, biorąc pod uwagę ich wiek, etap rozwoju i konkretne potrzeby. Wstępne podstawowe pytania są formułowane tak, aby były zrozumiałe dla dzieci i zgodne z *Dziewięcioma podstawowymi wymaganiami dotyczącymi znaczącej i etycznej partycypacji dzieci (Nine Basic Requirements for Meaningful and Ethical Child Participation; Save the Children, 2021)*. Dzięki temu tematy są dla dzieci naprawdę ważne i łatwe do zrozumienia, co prowadzi do większego zaangażowania oraz dokładniejszych danych. Następnie przeprowadzany jest przegląd danych wtórnych w celu dopracowania pytań, usunięcia wszelkich istniejących braków i zapewnienia, że pytania są dobrze osadzone w kontekście. Metodologia, która ma charakter jakościowy, i metody pobierania prób są dostosowane do różnych grup dzieci. Uwzględniają one skład społeczności i wskazują grupy zagrożone wykluczeniem, zapewniając również im odpowiednią przestrzeń. Dodatkowo należy się upewnić, że narzędzia i pytania są odpowiednie dla wieku dzieci, poziomu umiejętności czytania oraz pisania, a także wszelkich niepełnosprawności. Obejmuje to również dostosowanie procesów uzyskiwania świadomej zgody, żeby zapewnić przejrzystość i zrozumienie wśród dzieci oraz ich opiekunów. Aby uzyskać świadomą zgodę, formularze informacyjne są udostępniane rodzicom i opiekunom, którzy muszą wyrazić pisemną zgodę, zanim ich dziecko weźmie udział w konsultacji. Zgoda dzieci jest równie ważna. Opracowany jest klarowny i dostosowany do wieku formularz, aby zapewnić, że uczestnictwo jest dobrowolne. Jeśli dziecko zdecyduje się nie uczestniczyć w programie, jego decyzja jest uszanowana, niezależnie od zgody rodziców. Opracowywana jest dokładna ocena ryzyka i plan jego ograniczania wraz z procedurą przekierowania w przypadku jakichkolwiek

problemów, które mogą się pojawić. Planowanie konsultacji powinno również obejmować przygotowanie do innych istotnych kroków, takich jak przekazywanie spostrzeżeń w działania, przedstawienie wyników i przekazywanie dzieciom informacji zwrotnej. Przed rozpoczęciem zbierania danych należy przeprowadzić ocenę etyczną i proces zatwierdzania, aby upewnić się, że metodologia, narzędzia oraz ogólne działania są zgodne z wysokimi standardami etycznymi i „nie szkodzą”. Jest to niezwykle istotny proces mający na celu zagwarantowanie, że wszystkie badania i działania związane z gromadzeniem danych z udziałem dzieci oraz dorosłych są prowadzone w sposób etyczny i odpowiedzialny. Ocena powinna zostać zakończona przed dokonaniem tłumaczenia i adaptacji narzędzi, w zależności od potrzeb.

Po uzyskaniu zgody etycznej zbieranie danych prowadzone jest przez zespół przeszkolonych pracowników. W jego skład powinni wchodzić co najmniej jeden facylitator i jedna osoba sporządzająca notatki. Należy wziąć pod uwagę płeć, aby stworzyć komfortowe warunki dla dzieci. Kompleksowe szkolenie dla facylitatorów obejmuje nie tylko naukę korzystania z dostępnych narzędzi, ale również partycypację dzieci i sposoby ułatwiania rozmów z dziećmi, a także protokoły dotyczące ochrony dzieci oraz procedury przekierowania, zapewniając bezpieczną i wspierającą przestrzeń dla wszystkich uczestników. Ważne jest, aby konsultacje były dostępne dla wszystkich dzieci, z uwzględnieniem czynników fizycznych, społecznych i poznawczych, takich jak lokalizacja, termin, transport, poziom umiejętności czytania i pisania oraz zdolności. Proces ten obejmuje uwzględnienie kwestii płci i inkluzywności. Chodzi o identyfikację i łagodzenie wszelkich barier kulturowych lub tych związanych z płcią, zapewniając tym samym, że środowisko konsultacji postrzegane jest jako bezpieczne i komfortowe dla wszystkich grup. Istotne jest też to, by korzystać z facylitatorów, których płeć jest zgodna z normami kulturowymi, by zwiększyć komfort i otwartość uczestników.

Po zebraniu danych wyniki są analizowane oraz weryfikowane z dziećmi i innymi zainteresowanymi stronami, aby upewnić się, że ich spostrzeżenia są trafnie zaprezentowane. Proces konsultacji kończy się przełożeniem wniosków na praktyczne zalecenia, przedstawieniem ustaleń, przekazaniem informacji zwrotnej dzieciom i refleksją nad wyciągniętymi wnioskami, by usprawnić konsultacje w przyszłości. To ustrukturyzowane podejście zapewnia, że głosy dzieci są naprawdę słyszane i szanowane w całym procesie konsultacji, co przekłada się na efektywniejsze wyniki zgodne ze standardami etycznymi. Sposób, w jaki przedstawiamy wyniki, może w znacznym stopniu wpłynąć na reakcję i działania, które zostaną podjęte. Dlatego ważne jest, aby przedstawić je w sposób kreatywny, który dobrze oddaje głosy dzieci. Określając sposób przedstawienia wyników, ważne jest, aby zastanowić się,

kim są nasi odbiorcy. Często najważniejsze będzie zaplanowanie wielu produktów końcowych, np. raportu dla dorosłych, krótszych briefów przyjaznych dla dzieci oraz innych dokumentów dla pozostałych zainteresowanych. Zamykanie pętli informacji zwrotnej z dziećmi, które brały udział w badaniu, jest zasadniczym elementem procesu. Należy upewnić się, że biorą odpowiedzialność za swój udział. W idealnym scenariuszu przekazujemy informację zwrotną dzieciom, zanim raport zostanie opublikowany. Dzieci mają prawo zapoznać się z wynikami ich uczestnictwa. Informacja zwrotna dotyczy różnych grup dzieci, które uczestniczyły w konsultacjach – dzieci z poszczególnych społeczności, uwzględniając wiek, płeć, niepełnosprawność itp. Właściwe przekazanie informacji zwrotnej to także promowanie godności i sprawczości dzieci, co ma korzystny wpływ na inne działania programowe, ponieważ buduje zaufanie i zwiększa akceptację wśród społeczności.

Po zakończeniu całego procesu konsultacji należy go omówić z głównymi interesariuszami i zespołami, aby wyciągnąć wnioski na przyszłość. Na każdym etapie (np. wybór partnerów, tworzenie metodologii, opracowywanie narzędzi, gromadzenie danych, analiza, weryfikacja, tworzenie produktów końcowych i przekazywanie informacji zwrotnej) należy zastanowić się, co poszło dobrze, a co można poprawić. Aby proces był rzetelny, należy dokumentować wszelkie wyciągnięte wnioski, podejmować niezbędne działania i dzielić się nimi z innymi.

Studium przypadku: międzyinstytucjonalne badanie dobrostanu dzieci w Polsce

W odpowiedzi na masowe przesiedlenia spowodowane konfliktem w Ukrainie organizacje *Save the Children*, UNICEF i *Plan International* zleciły wykonanie badania pt. *Badanie subiektywnego dobrostanu dzieci i młodzieży mieszkającej w Polsce w obliczu wojny w Ukrainie*, przeprowadzonego przez zewnętrzną firmę konsultingową Articulo 12. Celem badania było poznanie doświadczeń, potrzeb i dobrostanu dzieci uchodźców z Ukrainy oraz ich polskich rówieśników mieszkających w Warszawie, Wrocławiu i Krakowie. Dzieci zapytano o ich doświadczenia, opinie i perspektywy, a konsultacje uwydatniły trzy ściśle ze sobą powiązane tematy: zdrowie psychiczne i dobrostan psychospołeczny dzieci uchodźców z Ukrainy, ich edukacja oraz ich integracja z polskim społeczeństwem. W szczególności konsultacje miały na celu uzyskanie wglądu w codzienne życie respondentów poprzez poznanie ich doświadczeń, spostrzeżeń i opinii na temat szkoły i innych środowisk uczenia się, codziennych zajęć, relacji międzyludzkich oraz jakości integracji dzieci ukraińskich z polskim społeczeństwem. Badanie miało na celu: (a) wsparcie programów rzecznictwa organizacji,

które zleciły badanie; (b) informowanie o ich przyszłych programach w Polsce i poza nią; (c) przedstawienie wniosków wyciągniętych w celu powtórzenia podobnych badań w innych krajach dotkniętych konfliktem w Ukrainie.

Do realizacji badań wykorzystano metodologię partycypacyjną zwaną *photovoice*, która została opracowana przez Wang i Burris w latach 90. Metoda opiera się na adaptacji modelu rozwoju edukacyjnego Freire'a, w którym rysunki powstają poprzez słuchanie historii (Carlson i in., 2006). Główne elementy *photovoice* obejmują: (a) oddanie aparatów fotograficznych w ręce uczestników; (b) umożliwienie im wpływu na tematy badawcze, gdyż to oni są autorami zdjęć; (c) uzyskanie świadomej zgody od osób fotografowanych, jeśli takie występują; (d) nadanie „głosu” obrazom poprzez ich opisywanie w formie pisemnej lub ustnej.

W ramach naszych konsultacji prowadzący spotkali się z dziećmi przed dyskusjami w grupach fokusowych, wręczyli dzieciom aparaty natychmiastowe i wyjaśnili, jak z nich korzystać. Przekazali również dzieciom instrukcje dotyczące *photovoice* napisane w językach polskim i ukraińskim, które zawierały kilka zdań wyjaśniających tę metodę, a także pytania, na które dzieci miały odpowiedzieć swoimi zdjęciami, kilka wskazówek dotyczących robienia zdjęć dobrej jakości oraz instrukcje związane z etyką i bezpieczeństwem.

Zdjęcia, które dzieci zrobiły, stanowiły punkt wyjścia do dyskusji w grupach fokusowych. Dyskusje prowadzone były przy użyciu półstrukturalnych wytycznych, które zapewniały elastyczne ramy obejmujące wiele działań opartych na technikach projekcji, takich jak wyobrażanie sobie scenariuszy lub refleksja nad zdjęciami, aby pogłębić zaangażowanie i zrozumienie. Pozwoliło to uczestnikom unikać odniesienia się bezpośrednio do swoich osobistych przeżyć, jeśli nie mieli na to ochoty. Proces kończył się krótką ankietą, którą dzieci wypełniały anonimowo, abyśmy mogli uzyskać dodatkowe opinie i spostrzeżenia.

Metoda *photovoice* pozwoliła dzieciom na wyrażenie swoich doświadczeń i uczuć zarówno wizualnie jak i werbalnie, co dało głębszy wgląd w ich życie. Umożliwiła im też kontrolowanie tego, czym się dzielą i w jaki sposób to robią, co uczyniło proces badawczy bardziej angażującym. Konsultacje były przeprowadzone w okresie od maja do czerwca 2023 r. Wzięło w nich udział 104 dzieci i nastolatków (90 z Ukrainy i 14 z Polski) w wieku 8–17 lat. Uczestnicy zostali podzieleni na 17 grup fokusowych według grupy wiekowej, płci i wykształcenia, aby ułatwić odpowiednie wiekowo i kontekstowo dyskusje.

Wyniki ujawniły wysoki poziom stresu, nostalgii i samotności wśród dzieci, spotęgowany trudnościami w dostosowaniu się do polskiego systemu edukacyjnego i integracji z lokalną społecznością. Badanie dostarczyło praktycznych informacji

na temat potrzeb i mechanizmów radzenia sobie (z problemami) dzieci. Informacje te wykorzystano do opracowania programów i działań wspierających mających na celu poprawę dobrostanu i integracji dzieci. W badaniu przestrzegano etycznych wytycznych organizacji *Save the Children*, zapewniając, że udział dzieci był znaczący, bezpieczny i zgodny z *Dziewięcioma podstawowymi wymaganiami dotyczącymi znaczącej i etycznej partycypacji dzieci* (Save the Children, 2021). Określają one podstawowe wytyczne zapewniające, że zaangażowanie dzieci w jakąkolwiek inicjatywę jest zarówno bezpieczne, jak i skuteczne. Wymagania te podkreślają znaczenie przejrzystości, szacunku i inkluzywności, zapewniając, że głosy dzieci będą rzeczywiście słyszane i cenione. Obejmują one takie zasady jak zapewnianie środowiska przyjaznego dzieciom, uzyskiwanie świadomej zgody, zapewnianie dobrowolnego udziału i ochrona dobrostanu dzieci przez cały czas trwania procesu. Przestrzegając tych wytycznych, organizacje mogą stworzyć dzieciom istotne możliwości przyczyniania się do podejmowania decyzji, które mają wpływ na ich życie, chroniąc jednocześnie ich prawa i godność.

Aby wesprzeć konsultacje, opracowano kompleksowy zestaw narzędzi obejmujący procedury świadomej zgody i oświadczenia woli, ocenę ryzyka i procedury przekierowania w celu ochrony dobrego samopoczucia uczestników. Procedura przekierowania zawierała wytyczne dotyczące bezpiecznego wspierania dziecka, jeżeli w trakcie konsultacji zostałyby wykryte ryzyko dla jego dobrostanu. Polegała ona na mapowaniu dostępnych usług (lub wykorzystaniu istniejących map usług i ścieżek przekierowania), zapewnieniu przeszkolenia personelu w zakresie zasad i procedur bezpiecznej identyfikacji oraz przekierowania, a także włączeniu odpowiednich klauzul do formularza zgody. Dzięki temu przygotowaniu dzieci i ich opiekunowie w pełni rozumieli cel badania, swoje prawa i obowiązujące zasady poufności. Wszystkie narzędzia zostały przetłumaczone na języki polski i ukraiński, a materiały opracowano w sposób przyjazny dzieciom, zapewniający przystępność informacji. Narzędzia zostały poddane programowi pilotażowemu, na podstawie wstępnych informacji zwrotnych wprowadzono niezbędne poprawki, po czym rozpoczął się proces zbierania danych. Dzięki temu narzędzia były w pełni zoptymalizowane i gotowe do dokładnego i wydajnego gromadzenia danych. Dyskusje w grupach fokusowych uzupełniono przeglądem wartości etycznych i szkoleniem dla facylitatorów, kładąc nacisk na protokoły dotyczące zabezpieczeń i ochrony dzieci. Szkolenie to przygotowało facylitatorów do ostrożnego zajmowania się drażliwymi tematami i odpowiedniego reagowania na wszelkie oznaki niepokoju wśród uczestników. Dwóch facylitatorów, mężczyzna i kobieta, prowadziło dyskusje w grupach fokusowych, mówiąc zarówno po ukraińsku, jak i po polsku, czyli w języku ojczystym dzieci.

Zasadniczym aspektem badania było udzielenie pełnej informacji o badaniu zarówno dzieciom, jak i ich opiekunom. Arkusze informacyjne zawierające informacje na temat badania i trzech organizacji, które je prowadzą, praw uczestników i możliwych zagrożeń, obaw związanych z ochroną danych oraz informacji zwrotnej i kanałów ochronnych, za pośrednictwem których można dotrzeć do organizacji, zostały udostępnione w językach ukraińskim i polskim. Uzyskano zarówno zgodę rodziców, jak i oświadczenie woli dziecka. Decyzje dzieci o uczestnictwie lub wycofaniu się były szanowane, niezależnie od zgody rodziców. Badanie obejmowało szczegółową ocenę ryzyka i opracowanie planu jego ograniczania, mającego na celu zaradzenie wszelkim potencjalnym stresom psychicznym lub emocjonalnym, które mogły pojawić się podczas rozmów. Na przykład, jeśli dziecko lub nastolatek odczuwa wyraźny stres emocjonalny, facylitatorzy muszą przerwać dyskusję lub rozmowę w grupie fokusowej i zwrócić się do danej osoby na osobności, używając języka odpowiedniego do wieku i dopasowanego kulturowo. Facylitatorzy powinni zapytać, czy dziecko będzie czuło się komfortowo, kontynuując rozmowę w tym momencie, czy też woli wznowić ją później, na osobności i w bezpiecznym otoczeniu. Ponadto, jeśli dziecko lub nastolatek ujawni jakiegokolwiek informacje związane z przemocą, znęcaniem się lub molestowaniem ze strony personelu *Save the Children*, *Plan International* lub UNICEF, facylitatorzy muszą wyjaśnić swój obowiązek przekazania tych informacji odpowiedzialnym decydującym w organizacji. Powinni zapewnić dziecko, że wszystkie udostępnione informacje zostaną przekazane anonimowo i jasno wyjaśnić proces przekierowania, odpowiadając na wszelkie pytania i wątpliwości, jakie może mieć dziecko. Ustanowiono także procedurę przekierowania, aby zapewnić wsparcie każdemu potrzebującemu dziecku. Wszystkie dane zebrane podczas konsultacji zostały zanonimizowane w celu ochrony tożsamości uczestników. Wszystkie zebrane dane były przechowywane zgodnie z RODO.

Po analizie danych przeprowadzono sesję informacji zwrotnej z grupą reprezentatywną dzieci, które wzięły udział w konsultacjach, uzupełnioną o nowych uczestników z tej samej społeczności, aby zweryfikować dokładność i przydatność ustaleń. W sesji wzięło udział ośmioro dzieci w wieku 13 lat i więcej z Wrocławia. Podczas sesji dzieci nie tylko zostały poinformowane o wynikach badania, ale także podzieliły się spostrzeżeniami i sugestiami na temat projektu raportu przyjaznego dzieciom. Wyraziły preferencje dotyczące projektu raportu, czcionki, języka i formatowania, podkreślając potrzebę tworzenia zwięzłych dokumentów z pomocami wizualnymi, takimi jak infografiki i rysunki. Wyraziły chęć bycia traktowane z dojrzałością, a jednocześnie unikania długich raportów. Jeśli chodzi o wyniki badania, dzieci poprosiły o konkretne działania w sekcji *Następne kroki*, a nie o ogólne pomysły. Polecily różne

platformy do rozpowszechniania wniosków na podstawie preferencji zainteresowanych stron: Facebook i lokalne społeczności internetowe dla rodziców (zwłaszcza matek), popularne grupy w mediach społecznościowych dla dzieci oraz wielojęzyczne briefingi dla darczyńców. Jeden 16-letni uczestnik zauważył: „Ci, którzy mają pieniądze, zazwyczaj mówią po angielsku!”. Dzieci podkreśliły znaczenie szczegółowych kolejnych kroków, w tym konkretnych działań, harmonogramów, zainteresowanych stron i warunków. Zaproponowały także różne działania wspierające lepszą integrację ukraińskich dzieci w Polsce, odzwierciedlając ich punkt widzenia i sugerując praktyczne rozwiązania.

Dwudziestego listopada 2023 r. odbyła się oficjalna inauguracja raportu podczas wydarzenia w Warszawie, w którym wzięło udział ponad 100 uczestników, w tym decydenci z lokalnych i międzynarodowych organizacji pozarządowych, a także przedstawiciele ambasad. Na inaugurację zaproszono kilkoro z dzieci, które brały udział w działaniach badawczych. Piątka nastolatków w wieku 15–16 lat udała się do Warszawy, gdzie mogła zobaczyć, jak ich uwagi z sesji we Wrocławiu zostały uwzględnione w ostatecznej wersji raportu. Zdobyli także wiedzę na temat kolejnych kroków, jakie można podjąć. Oprócz bycia gośćmi honorowymi dzieci miały okazję wygłosić przemówienie do publiczności.

W trakcie realizacji inicjatywa napotkała wiele wyzwań, począwszy od jej globalnego zasięgu, który wymagał koordynacji między trzema różnymi organizacjami. Poskutkowało to wieloma warstwami spotkań na poziomach regionalnym i krajowym, co doprowadziło do złożoności komunikacji i podejmowania decyzji. Ponadto wspólny przegląd najważniejszych dokumentów wymagał znacznego czasu, co jeszcze bardziej opóźniało postęp. Zaproszenie do składania wniosków musiało zostać ogłoszone dwukrotnie ze względu na brak wykwalifikowanych kandydatów lub ograniczone zainteresowanie osób posiadających wymagane umiejętności, co wydłużyło opóźnienia. Ponadto procedury dotyczące płatności i partnerstwa stwarzały istotne bariery, komplikując proces współpracy. Kolejne wyzwanie wynikało z zaangażowania różnych partnerów i instytucji różniących się rozumieniem i warunkami wspierania badań, co utrudniło koordynację i zrównoważenie wysiłków.

Z tego rodzaju inicjatyw można wyciągnąć wiele wniosków, w tym także o znaczeniu organizacji skupiających się na dzieciach. Ich rola ma zasadnicze znaczenie dla zapewnienia skuteczności tych inicjatyw i skupienia się na dzieciach. Ich głębokie zrozumienie potrzeb dzieci i zasad ich ochrony pozwala tworzyć bezpieczne i wspierające przestrzenie, w których dzieci mogą uczestniczyć. Niezbędne jest poświęcenie czasu na podział danych z uwzględnieniem czynników takich jak płeć, wiek, niepełnosprawność i podatność na zagrożenia. Zasadnicze znaczenie

ma integrowanie metod partycypacyjnych oraz angażowanie dzieci w dyskusję i wybór metodologii. Zorganizowanie warsztatów walidacyjnych z uczestnikami przed publikacją wyników gwarantuje, że ich punkty widzenia zostaną dokładnie odzwierciedlone. Wstępna ocena mocnych stron i ograniczeń jest niezbędna do wyboru odpowiedniego podejścia do badania, biorąc pod uwagę obecność geograficzną, dostęp do uczestników i ograniczenia czasowe. Zaleca się elastyczne ramy konsultacji, aby skupić się na kwestiach, które chcą omówić dzieci, jednocześnie równoważąc priorytety organizacyjne i potrzeby w zakresie rzecznictwa. Od początku należy ustanowić zależność lokalną i krajową, aby promować znaczenie kontekstowe. Silne zaangażowanie w działania wielosektorowe grup roboczych na poziomie krajowym pomaga formułować praktyczne, istotne lokalnie zalecenia. Kreatywne podejścia partycypacyjne należy dostosować do preferencji dzieci i złożoności procesu, uwzględniając jednocześnie skalowalność, ochronę przed krzywdzeniem i dostępność zasobów. Wreszcie, jasne zasady wdrażania z dobrze określonymi obowiązkami i wynikami, są niezbędne do skutecznej realizacji, szczególnie w przypadku zarządzania płatnościami i monitorowania w projektach obejmujących wiele podmiotów.

Podsumowanie

Save the Children wierzy, że partycypacja dzieci to nie tylko pojedyncze działanie lub wydarzenie, ale raczej podstawowa zasada kształtująca zachowania organizacji i odgrywająca kluczową rolę w realizacji celu organizacji, jakim jest wzmocnienie pozycji dzieci i inspirowanie przełomu w sposobie, w jaki świat traktuje dzieci. Jest to zbiór praw obywatelskich, które należy realizować, zasada, którą należy stosować i środek do realizacji innych praw. Uczestnictwo dzieci to ciągły proces, który obejmuje wymianę informacji oraz dialog między dziećmi i dorosłymi. Konsultacje z dziećmi służą wielu celom, a wszystkie zmierzają do realizacji i wspierania ich praw przy jednoczesnym przestrzeganiu standardów humanitarnych.

Ze studium przypadku i refleksji nad całym procesem jasno wynika, że przestrzeganie wysokich standardów etycznych oraz znaczące i bezpieczne angażowanie dzieci w badania jest niezbędne do uzyskania wiarygodnych danych i wniosków przydatnych do wykorzystania. To studium przypadku służy jako model prowadzenia badań etycznych z dziećmi w kontekstach humanitarnych, wykazując znaczenie podejścia skoncentrowanego na dziecku i rygorystycznego nadzoru etycznego. Współpraca z innymi podmiotami daje nam większą zbiorową zdolność do konsultowania się z dziećmi, zapewnia, że większa liczba podmiotów wdroży informacje

uzyskane dzięki udziałowi dzieci i stworzy silny zbiorowy wysiłek rzecznictwa, mający na celu wywarcie wpływu na szerszy sektor pomocy humanitarnej.

Konsultując się z dziećmi, wykazujemy nasze zaangażowanie w przestrzeganie praw dzieci do uczestnictwa. Oraz również stajemy się odpowiedzialni przed dziećmi, słuchając ich opinii, biorąc pod uwagę dzieci przy podejmowaniu decyzji i informując je o tym, w jaki sposób ich udział pomógł wprowadzić zmiany. Zaangażowani w to, co dzieci powiedziały nam podczas sesji informacji zwrotnej pt. *Teraz czekamy na Wasze działania!*

E-mail autorki: nataly.trabulsi@savethechildren.org.

Bibliografia

- Carlson, E. D., Engebretson, J., Chamberlain, R. M. (2006). Photovoice as a social process of critical consciousness. *Qualitative Health Research*, 16(6), 836–852. <https://doi.org/10.1177/1049732306287525>.
- Centrone, M., Gromada, A., Posylnyi, I. (2023). *It is cool here, no doubt about it... but home is home. Exploring the subjective wellbeing of children and adolescents living in Poland in the face of the war in Ukraine*. Save the Children, UNICEF, Plan International
- IASC. (2011). *The Grand Bargain*. <https://interagencystandingcommittee.org/>
- OHCHR. (1989). *Convention on the Rights of the Child*. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>
- Save the Children. (2021). *The Nine Basic Requirements for Meaningful and Ethical Children's Participation*. Save the Children
- Severijnen, E. (red.). (2023). *Guidance children's Consultations in Humanitarian Contexts*. Save the Children
- Willow, C. (2021). *United They Stand: Moving beyond the participation-protection divide*. Save the Children

Ethical consideration in research with children – Save the Children practices children’s wellbeing research in Poland as an example

This article provides an in-depth exploration of ethical considerations in research involving children, focusing on the practices of Save the Children and utilising collaborative research conducted with Plan International and UNICEF in Poland as a case study. The research aimed to assess the subjective wellbeing of children and adolescents affected by the Ukraine conflict, employing participatory, age-appropriate and inclusive methods such as dialogues and children’s photography to capture their perspectives. Key ethical principles such as informed consent and assent are emphasised, highlighting the complexities of communicating effectively with children and their guardians to ensure genuine understanding and voluntary participation. The article also addresses privacy and confidentiality measures to protect sensitive information of child participants, in alignment with the principles of the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC). It underscores children’s rights to be heard, have their privacy respected, and be protected from harm. The importance of child participation methods as integral to ethical research practices is discussed, emphasising meaningful engagement to respect and value children’s contributions. Furthermore, the article explores the significance of closing the feedback loop with children, ensuring they are informed of research outcomes and how their input has been utilised. The Inter-agency Children’s Wellbeing Research in Poland serves as a case study, detailing specific ethical protocols and guidelines followed by the inter-agency team, presenting key findings and lessons learned, and offering practical recommendations for future research involving children. This research underscores the role of international organisations like Save the Children, Plan International, and UNICEF in promoting and maintaining high ethical standards in research with children, contributing insights to the broader discourse on ethical practices and informing stakeholders committed to safeguarding children’s rights and well-being in research contexts.

KEYWORDS

CHILDREN PARTICIPATION, CHILD-FOCUSED RESEARCH, RESEARCH ETHICS, SAFEGUARDING, SAVE THE CHILDREN, UNICEF, PLAN INTERNATIONAL, POLAND

Cytowanie:

Trabulsi, N. (2024). Zagadnienia etyczne w prowadzeniu badań z udziałem dzieci – praktyka *Save the Children* na przykładzie badania dobrostanu dzieci w Polsce. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 23(4), 167–182.



Artykuł jest dostępny na licencji *Creative Commons Uznanie autorstwa–Użycie niekomercyjne–Bez utworów zależnych 3.0 Polska*.



Sfinansowano ze środków Funduszu Sprawiedliwości, którego dysponentem jest Minister Sprawiedliwości